

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Tatjana Nježić
MIRA BANJAC – NE DAJ SE
2016.

I izdanje

Za izdavača
Miroslav Josipović
Nenad Atanasković
Saša Petković

Izvršni urednik
Dubravka Trišić

Lektura i korektura
Srđan Jovanović

Dizajn i prelom
Vulkan izdavaštvo

Štampa
Vulkan štamparija
Vojvode Stepe 643a, Beograd

Izdavač
Vulkan izdavaštvo d.o.o.
Gospodara Vučića 245, Beograd
office@vulkani.rs
www.vulkani.rs

Tiraž: 1.500 primeraka

Copyright © 2016, Tatjana Nježić
Copyright © 2016 za ovo izdanje Vulkan izdavaštvo
Copyright za fotografije © Pozorišni muzej Vojvodine

CIP – KATALOGIZACIJA U PUBLIKACIJI
dostupna je u Narodnoj biblioteci Srbije, Beograd

ISBN 978-86-10-01618-5
COBISS.SR-ID 223965452

TATJANA NJEŽIĆ

MIRA
BANJAC

Ne daj se

AUTORIZOVANA BIOGRAFIJA

 izdavaštvo
vulkan

Beograd, 2016.

Ovo je deo mog boljeg dela života.

Vaša

Lilka Kaye

Pleh-muzika i prvi plač

– Mama, kad sam se ja rodila? – priuipitala sam ni sama ne znam koliko puta moju majku.

Bivalo mi je milo da čujem njeno nonšalantno, a tako toplo: – Pa tako... kad deca ujutro idu u školu.

Izgovarala je to svaki put kao da nikada ranije nije, a značilo je to oko osam sati.

A o mom rođenju se svojevremeno, bogami, pričalo.

Niko ne zna otkud, ali bilo je obeleženo „posebnim scenskim efektima“.

Mogli bismo reći – slučajno il’ eto tako tek. Ali nisam sklona da previše verujem u slučajnost, bliže su mi reći našeg velikog Miloša Crnjanskog o „komedijantu slučaju“ koji obeležava život. Ili Andrićevi – znakovi pored puta.

Pričalo se i prepričavalo da je, dok me majka rađala, pod njenim prozorom svirao orkestar vatrogasnog društva, šorom odjekivala pleh-muzika.

Čovek bi mogao pomisliti kako ih je neko doveo od radosti i veselja, ali nije.

Nikad se nije saznalo otkud oni tu, a i nije baš bilo mnogo radosti.

Bila je to 1929. Teško vreme. U vazduhu se osećao zadah nadolazećeg fašizma, koji će u mom Erdeviku, višenacionalnoj sredini gde su ljudi lepo živeli jedni s drugima, doneti muku i zlo, kao i u čitavom svetu.

U tom mom divnom Sremu bilo je mnogo dobrih, imućnih, kako smo ih zvali, Švaba. Svačemu su oni ljude naučili. I danas se sećam kako je jedan od njih dolazio i pokazivao mom ujaku kako će bolje kalemiti voće.

Ali zadah je zadah... Škole behu podeljene na „za ovu“ i „za onu“ decu, čak ih je i igra sve ređe spajala.

Nije bilo ni ličnih razloga za pleh-muziku, nisam bila baš željeno dete.

Moj otac Teodor, Teo, bio je dvadesetdvogodišnji radan, vešt i naočit mladi čovek koji je došao iz Amerike. Gotovo da nije znao srpski. Majka, moja baka Natalija koja će obeležiti moje detinjstvo, odvela ga je u tu daleku zemlju kad mu je bilo samo godinu dana. Bio je to jedan od prvih talasa emigracije, a u Americi vreme prohibicije u kome se moja baba Natalija očigledno dobro snašla, mada...

I danas sećam jedne scene.

Dugo sam, čini mi se, posmatrala jednog komšiju, čoveka širokog, dobroćudnog lica i krupnih šaka kako seče drva. Kaplje znoj sa njega, mišići napeti kô strune, a on zamahuje snažno i bogorada. Psuje moju babu i naziva je svakavim imenima.

– Deda Božo, što vi toliko psujete moju babu? – upitah ga.

– Teraj je u očin... – odbrusi mi.

Začutasmo.

– Zbog nje ja sad sečem drva – reče zatim u pola glasa.

Kasnije sam doznala, ona se bogami ovajdila u prohibiciji, a i pravila i pribavljala piće u kome su naši pečalbari utapali tugu i nostalgiju ostavljajući i poslednji zarađeni dolar.

Vratila se iz pečalbe i dovela sina s namerom da ga dobro oženi.

Moja majka Olga beše lepa, za to vreme školovana, devojka iz ugledne kuće.

Baba je nju bezecovala i bogami se potrudila da do tog braka dođe. A neželjen je bio i sa mamine i sa tatine strane.

Bili su dvoje stranaca i doslovce se nisu razumeli, jer se on jedva sporazumevao na srpskom.

Moji seljaci govorili su da je bio neverovatan, čudo od čoveka, da je znao svašta da uradi... Ali on se nije

snalazio u toj sredini. Bilo mi je četiri godine kada se vratio u Ameriku.

Trebalo je da i mama i ja kasnije odemo kod njega, međutim, moji su ujaci tome stali na put. Nisu dozvolili. Zapravo, to niko istinski i nije hteo.

Tata je neko vreme pisao, a onda su pisma prestala da stižu.

Nikada ga više nisam videla. Ni tražila.

Tek, za mene se nikako ne može reći da sam bila dete ljubavi, pre će biti da sam čedo jednog međusobnog nerazumevanja i nusprodukt plana jedne naprasite starije žene. Pa ipak sam na ovaj svet došla uz pleh-muziku, a moj se prvi dečji plač utopio u pesmu što je tog jutra odjekivala šorom.

Ima pravo Crnjanski. I Andrić.

Ne znam engleski

Danas mi to više i nije bitno, ali bivalo je dana i godina kada je taj moj nesrećni engleski bio i pitanje i problem.

Oni koji su mi bili bliski razumeli su o čemu se radi, ali bilo je mnogih koji su se raspitivali da li znam taj jezik, savetovali da ga savladam...

Dobro bi mi to došlo u poslu.

Da, znam da bi mi koristilo.

I pokušavala sam. U dva navrata sam upisivala kurs. Ali zalud. Svakog vruga sam u životu čitala, uspevala da naučim, ali taj jezik nikada.

Verujem da je to zato što su njegove reči koje ne razumem, izgovarane uz dreku, viku i strašnim tonom, obeležile moje detinjstvo.

Neko vreme nakon što nas je otac napustio, u babinjoj kući gde smo živeli baba, mama, tetka i ja, moja majka je postala suvišna. Osećalo se to svakodnevno, čak i u najbizarnijim svakodnevnim situacijama.

Trajalo je to i trajalo, a onda je ona presekla i otišla kod svoje braće, mojih ujaka, kako bi joj oni pomogli da stane na noge.

Ostala sam sa tetkom, očevom sestrom, i babom.

Moja tetka, koja je govorila četiri jezika i u jednom periodu života radila kao jedna od sekretarica kod Forda, bila je markantna osoba, žena zanimljive privlačnosti. Volela je da odlazi u Pariz, putuje po Evropi. Uz nju sam zavolela poeziju.

Baba Natalija, koja mojoj majci nije dozvoljavala da me sa sobom povede čak i kada su se stekle mogućnosti, bila je jaka žena, preduzimljiva, često naprasita, neretko paranoična... Zaključavala se u šest sati, da je neko ne pokrade, volela da se karta sa seljacima, stalno vukla i prepakivala neke ogromne sanduke.

Njih dve nikako nisu mogle jedna sa drugom.

Stalno su se strahovito svađale na engleskom, uz užasne grimase, izraze, tonove, gestikulaciju... Samo su psovale na srpskom.

Bila sam svedok tih sukoba, zaspivala sam i budila se uz viku i psovke.

Ni danas ne znam šta je bio problem. Verovatno tetkina neprilagođenost toj sredini nakon dolaska iz Amerike, babin osećaj da više nije ono što je bila, da gubi konce iz ruku i tle pod nogama...

Uglavnom, bile su to strašne svađe, strašni dani i večeri, a ja u njima – zapostavljeno dete.

Jedine svelte tačke bili su mamini dolasci. Ona je u nekom trenutku uspjela da se zaposli u Beogradu, u tada modernoj Robnoj kući „Sakalarides Kukulidis“ u Beogradu, u današnjoj Ulici Miloša Velikog. Dolazila je često, donosila mi divne stvari, pokušavala da nekako izađe s babom na kraj ne bi li me uzela.

Međutim, sa izbijanjem Drugog svetskog rata zatvori se granica prema Beogradu. I tada prestaju ne samo naša viđanja nego nismo više ništa znale jedna o drugoj.

Moja se tetka negde pred rat udala i otišla u Vin-kovce, u godinama posle Drugog svetskog rata uspjela je da se vrati u Ameriku. Pisala je, javljala se. Ja je, međutim, nikada više nisam videla i nisam htela da je sretnem. Jednom sam, mnogo godina kasnije, prilikom turneje sa pozorištem po Americi, otišla na njenu adresu koju sam imala. Došla do vrata, pročitala i njeno ime. Okrenula se i otišla, ne pozvonivši.

I danas me prođe jeza pri pomisli na te tekine i babine svađe u kojima ne razumem nijednu reč sem psovki.

I nije mi žao što ne znam engleski.

Bicikl

Kad bi me novinari zaptkivali o detinjstvu, a toga je bivalo i to ne retko, odgovarala bih da sam od onih, verovatno retkih, koji se nikad ne bi vratili u to doba koje toliki vole, u period kada sam bila dete.

Imala sam zapravo teško, bolno detinjstvo. Nisam bila u porodici, nego sam rasla kod babe, živela sam u sredini za koju sam već kao dete osećala da me guši. I shvatila sam još tada da iz tog blata moje cipele moram vući sama. A to sam radila jednom veštom, vaspitanom drskošću. Zapravo sam se iza te drskosti zaklanjala.

A i bilo je to vreme, i ratno i poratno, kada se mladosti nije ni pridavala pažnja. Nismo ni stizali da budemo mladi. Ponekad mi se čini da nisam bila ni devojčica, ni dete, nego sam bila biće, biće koje se kroz tu mladost provlačilo. Kod mene je život počeo možda u tridesetim. Sve dotle bila je većinom velika muka kroz koju sam prolazila sama, baš sama.

Iskreno govoreći, a gledajući iz posebne, duboke perspektive, možda bi se moglo reći da sam tada sve lepe stvari dobijala od drugih, a sve što je bilo teško, bolno i ružno, sve je to dolazilo od mene, od moje, možda, nesnalazljivosti, moje nesposobnosti.

Privatno, zapravo, nikada nisam bila naročito uspešna. I sada sam na neki način uskraćena; uskraćena sam za porodicu, uskraćena za porodicu mog sina. Volela bih da imam unuča. Ja sam, nasuprot nekim mladima koji misle da porodica odumire, u tome ostala dosta staromodna. Volim porodicu, volim porodično okruženje. Mislim da iz toga izlazi i neki mir, i sigurnost da iza tebe neko stoji, da li dete, da li čovek. Čovek u životu mora da nađe, da otkrije ravnotežu. Da znaš šta je u životu važno, šta je manje važno, gde treba više da se daš, gde treba da se potrošiš do kraja, gde ne smeš da se potrošiš. Ali to otkriješ sa godinama i sa mudrošću. A u mladosti srljaš, prosto srljaš, vode te strasti...

Važila sam za drsko i duhovito dete, bila kao neki vragolasti klovn. Sećam se, devojčica koja se zvala Seka Pleško, apotekarsko dete iz imućne porodice, imala je bicikl. Tada je imati bicikl bilo kao imati porše il' ne znam kakva kola danas. I ona je paradirala s tim biciklom tamte-vamte, ali nije baš znala dobro da ga vozi. Bila je dosta, što naš narod kaže, trontava. Ja sam

merkala taj bicikl, merkala i shvatila sam da bih umela da ga vozim. Jednom u parku, beše mnogo dece tu, rekoh joj:

- Daj mi malo bicikl...
- Ne dam – reče odsečno.
- Daj mi samo malo... – ne odustajem ja.
- Daću ti, ako mi nešto izvedeš – kaže ona.

I ja stanem nasred parka i krenem da izigravam klovna i još neke izmotacije, ali s nekom posebnom sigurnošću i drskošću da su svi zastali, ućutali se, a ona mi je dala bicikl. Sela sam na taj bicikl i, verovali ili ne, odmah sam znala da ga vozim. To je u stvari neki inat, to je neki bes, neka odbrana, to je zapravo neko „ne dam se“. Naravno, bicikl do uveče nisam vratila, dok se nisam sita navozala. Posle ga više nisam želela, nije mi više trebao sve i da mi ga je neko kupio.

U školi sam znala da dođem kô luda Ofelija. Stavim u kosu svilu od kukuruza, dođem u školu i veoma ponosna sedim, ceo razred urla, svima je smešno, samo jednoj ženi nije smešno – mojoj učiteljici.

Svi su ti moji ispadi zapravo bili neka odbrana, neko ne izgovoreno i nekazano – ne dam se.

Rukavica

Na našoj TV Vojvodini gledala sam onomad neku vrlo zanimljivu emisiju o ljudskim sećanjima, njihovim tragovima... Rekoše da i miris može obeležiti život. Meni – jeste.

Strašna zima 1942/43.

U mom Erdeviku i Švaba i ustaša, i ovih i onih...

Kao da se sa vazduhom i strah udisao.

Zanimljivo je to sa tim strahom. Kad ga je previše, kao da čovek utrne. Nekako ga manje i drugačije oseća. Ali, kad iz tog utrnuća grune novi talas koji može pobuditi kakav god detalj, čitavo ti se biće protrese iz koštane srži. I sve se u krvotok utisne. Uglavnom zauvek.

Švabe su tih meseci bile smeštene po kućama. I, naravno, nije bilo hoćeš-nećeš. Morao si ih primiti.

A u našoj je kući bio smešten, ako me sećanje ne vara, glavni nemački oficir za tu oblast. Bio je neverovatno uredan, uvek fino namirisano, na neki način i

otmen. Prema nama se ophodio pristojno, čak nam je ponekad donosio i neke konzerve hrane.

Bila je zima. Jaka. Puca kamen. Tog ledenog jutra rano sam se probudila, baš rano. Neka me zebnja protresala dok sam navlačila pokrivač preko glave. Trajalo je to nekoliko trenutaka, a onda se začuše pucnji.

Ubijaju taoce. Ljude koje sam poznavala: jedan bračni par, starija gospođa sa sinom, jedna učiteljica...

Kad se to smirilo, izađem u dvorište.

Bojažljivo se osvrćem, napravim nekoliko koraka... Hladnoća razara.

Vraćajući se u kuću, tu, čim sam prag prešla, nađem mušku kožnu rukavicu. Prepoznam je, pripadala je oficiru koji je živio u našoj kući. Mahinalno je podignem i prinesem licu, pomirišem.

Osetim najfiniji muški miris. I taj miris u meni pokrene lavinu straha.

Taj je miris u mojoj svesti i u mom biću značio užas streljanja.

Mislila sam da ću se ugušiti od straha.

Počela sam da se klonim od tog oficira mnogo više nego ranije.

Posle izvesnog vremena Švabe su otišle, i taj je rat prošao, ali je taj strah ostao dugo, dugo.

Osećala sam ga i godinama kasnije, javljao se ponekad i kao reakcija na fini muški miris.